

KAPCSOLÓDÁSOK ÉS ELLENTÉTEK A FELSŐOKTATÁSI JÖVŐKÉPEKKEL KAPCSOLATOS OKTATÓI ÉS HALLGATÓI VÉLEMÉNYEKBEN

GÉRING ZSUZSANNA^{a,*} – KIRÁLY GÁBOR^a – MISKOLCZI PÉTER^a –
SZENDREI-PÁL ESZTER^a – TAMÁSSY RÉKA^{a,b}

^aFelsőoktatás Jövője Kiválósági Központ, Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest

^bSzociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskola, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest

Beérkezett: 2023. szeptember 15., elfogadva: 2023. november 16.

A folyamatos társadalmi változások, a helyi és globális viszonyrendszerek alakulása újabb és újabb kihívások elé állítja a felsőoktatási szektort is. A munka világában bekövetkező átalakulások, a digitalizáció átfogó megjelenése, a tartalomszolgáltatás és -hitelesítés teljesen új online világa olyan trendek, amelyekre a felsőoktatási intézményeknek is reagálniuk kell. Éppen ezért irányult kutatásunk az üzleti felsőoktatásra ható fő tendenciák és lehetséges jövőscenáriók feltérképezésére. Az így kialakított forgatókönyvek nagyon jó alapul szolgálnak a felsőoktatás szereplőivel való párbeszéd kialakítására, a vázolt négy lehetséges jövőképpel kapcsolatos meglátások, a pozitívumok és a kihívások azonosítására. Jelen elemzés több ilyen scenárió workshop tapasztalataira építve mutatja be az oktatói és a hallgatói oldal hozzáállását a jövőképekhez és a bennük vázolt lehetséges trendekhez, változásokhoz.

Kulcsszavak: felsőoktatás jövője, scenáriók, hallgatói vélemények, oktatói vélemények

The continuous social changes and the transformation of local and global environment present new and new challenges to the higher education sector. The comprehensive appearance of digitalization, the completely new online world of content provision and authentication are trends to which higher education institutions must also respond. That is why our research was aimed at mapping the main trends and possible future scenarios affecting business higher education. The scenarios created in this way serve as a very good basis for establishing a dialogue with the actors of higher education, for identifying the insights, advantages and challenges related to the outlined four possible future visions. Based on the experiences of several such scenario workshops, this analy-

* Levelező szerző: Géring Zsuzsanna, Felsőoktatás Jövője Kiválósági Központ, Budapesti Gazdasági Egyetem. E-mail: gering.zsuzsannamargit@uni-bge.hu

sis presents the attitude of the faculty and the students towards the visions of the future and the possible trends and changes outlined in them.

Keywords: future of higher education, scenarios, students' opinion, lecturers' opinion

Bevezetés, konceptuális keretek

A gyors és meglehetősen kiszámíthatatlan társadalmi és technológiai változások miatt az elmúlt évtizedekben az érdeklődés homlokterébe került az oktatás, és ezen belül is a felsőoktatás kérdésköre. Az egyre inkább nemzetköziesedő munkaerőpiac, a tudás és a társadalmi-gazdasági gyakorlatok gyors(abb) elavulása, a folyamatos tanulás és változás szükségessége egyéni, szervezeti és társadalmi szinten, valamint az algoritmizálható munkafolyamatok automatizálása és robotokkal való kiváltása, mind olyan jelenségek, amelyek felvetik, hogy egy (felső)oktatási intézménynek mire érdemes fókuszálnia (Király–Géring 2019). A fókusz irányának és kiterjedtségének kérdésköre nagyon gyakran viszonylagosan egyszerű, dichotóm diszkurzív elrendezésekben jelenik meg. Olyan dichotómiákra gondolhatunk, mint a tudás vs. skillek, rövid távú vs. hosszú távú felkészítés, vagy a szűkebb gazdasági vs. a tágabb társadalmi felelősség.

Mindezen dilemmák közül (mind a hazai, mind az EU-s szintű) szakpolitikai közbeszédben kiemelkedik a foglalkoztathatóság (*employability*) kérdése (Knight–Yorke 2003). A foglalkoztathatóság szempontja a felsőoktatás kapcsán azt veti fel, hogy hogyan és milyen mértékben szükséges a felsőoktatási intézményeknek figyelembe venniük a képzés során a munkaerőpiaci igényeket, vagyis nyersen fogalmazva mennyire kell a „piacra termelniük”. A felsőoktatást ebből a szempontból számos kritika éri, hiszen felvetődik, hogy nem képes reagálni a gyors változásokra, nem képes korszerű tudást adni, valamint nem képes a hallgatókat felkészíteni arra, hogy a munka világába lépve azonnal, ritmusváltás nélkül legyenek képesek értéket létrehozni a munkáltatójuk számára (Rae 2007). A foglalkoztathatóság elvárásának dominanciája ugyanakkor a felsőoktatási szereplőkben kelt ellenérzéseket (Clegg 2010). Felvetődik ugyanis, hogy a felsőoktatásnak nem feltétlenül kell konkrét piaci szereplőket kiszolgálnia. Releváns társadalmi cél lehet, hogy hosszú távra képezzenek szakembereket maradandó tudással és készségekkel. Ehhez kapcsolódhat az az érvelés is, hogy a szűk értelemben vett szak tudás és a munkapiacra értékesíthető készségek mellett, a felsőoktatási intézmények számos más dimenzióban is fejlesztik a náluk tanulókat – például felelős és tudatos állampolgári tulajdonságokkal ruházva fel őket (Biesta 2006, 2011).

Ezek a dilemmák arra mutatnak rá, hogy megváltozóban vannak a felsőoktatással szemben támasztott társadalmi és szakpolitikai elvárások. Ezzel párhuzamosan – és részben emiatt – változásban van, hogy mit és hogyan érdemes tanítani/tanulni a felsőoktatásban, és az arról való gondolkodás is, hogy milyen szervezeti keretek között, milyen szervezeti berendezkedésben képes a feladatait a felsőoktatás ellátni.

Az ebben a tanulmányban is tárgyalt szcenárió módszertan komplexen, ugyanakkor narratív, képszerű formában (Lindgren–Bandhold 2009) képes megjeleníteni

a fenti dilemmákat. Továbbá képes egyszerre kezelni a különböző szervezeti keretek és formák jellemzőit, valamint az ezekben a formákban megjelenő oktatói és hallgatói szerepeket és gyakorlatokat (Chermack 2011). A módszertan feltételezi, hogy van több olyan bizonytalan, ugyanakkor az adott szektor számára kiemelten fontos tényező, amelyek mentén fel tudunk vázolni különböző jövőképeket. Ezek a forgatókönyvek nem a jövőben bekövetkező események valószínűségének kvantitatív felmérésére vagy megbecsülésére használhatók a legjobban (Cordova-Pozo–Rouwette 2023). Azáltal, hogy összetett, ugyanakkor egymástól jól elválasztható jövőképeket jelenítünk meg, lehetővé tesszük, hogy az érintettek el tudjanak gondolkodni arról, hogy számukra melyik jövőkép mit jelent, mik az ő prioritásai a jövőbeni változásokkal kapcsolatban, valamint kognitív és érzelmi viszonyulást tudjanak ezek kialakítani (Lindgren–Bandhold 2009). Tehát lehetővé teszi, hogy egy közös gondolkodási tér jöjjön létre, amelyben strukturált keretek között lehet beszélni és gondolatokat gyűjteni a jövővel kapcsolatban.

Az általunk tervezett folyamatban oktatók és hallgatók vitattak meg négy különböző jövőképet. Ezeket a jövőképeket a rugalmasság és a tudásátadás kiterjedtségének dimenziói mentén alakítottuk ki.¹ A tanulmány fő célja annak bemutatása, hogy a felsőoktatás fő érintetti csoportjai hogyan viszonyulnak ezekhez a jövőképekhez, valamint melyik kapcsán látszik a legnagyobb távolság az érintetti csoportok között, és hol sejlik fel egy potenciális konszenzus lehetősége.

A tanulmány felépítése a következő. Az első részben bemutatjuk a módszertanunkat, röviden kitérve a négy forgatókönyvre, a részvételi műhelyek jellemzőire, valamint az elemzés módszerére. Ezt követik az eredményeink, amelyben tárgyaljuk a leggyakrabban előforduló szempontokat, majd kiemelünk két scenáriót, amelyek az eredmények alapján a legérdekesebbek és leginkább relevánsak, akár tudományos, akár szervezetpolitikai szempontból. Az írást a következtetéseink zárják, rámutatva, hogy a hallgatók és az oktatók nézőpontjai miért lehetnek fontosak a felsőoktatás jövője szempontjából.

Módszertan

Kutatócsoportunk 2020-21-ben egy ún. *horizon scanning* folyamat (lásd Király–Géring 2020; Géring–Király 2020; Miskolczi–Tamássy 2020) eredményeként kidolgozott négy, a felsőoktatás lehetséges jövőjéről szóló scenáriót (Géring et al. 2022). A forgatókönyvek egy 2x2-es mátrix négy kvadránsában helyezkednek el, amelynek dimenziói egyrészt a felsőoktatási rendszer rugalmasságának szintje (főként a tanulási és adminisztrációs folyamatok tekintetében), másrészt az egyetemi tanulmányok általános szerepe aszerint, hogy ezek a gyakorlatban, rövid távon alkalmazható tudás nyújtásáról („mikro”) vagy a változó világban eligazodni képes, jól képzett emberek felkészítéséről („holisztikus”) szólnak. Ahogy ennek az utóbbi dimenzióknak a végpontnevei is utalnak rá, a „mikro” jelleg a lefedett tudás szűk voltára utal, erős áthallásban a mikrodiplomák jelenségével, míg a „holisztikus” kifejezéssel nemcsak a tudástartalom és készségkeret szélességére utalunk, hanem arra is, hogy sokféle módon lehet megszerezni a felsőfokú képezést ebben a térben.

¹ Ez a két dimenzió egy összetett módszertani folyamat eredményeképpen lett a scenáriómező meghatározó két tengelye. A folyamatról részletesebben: Géring et al. 2022.

mikroképzések	
<i>domináns érintettek:</i> egyetem és piac <i>technológia:</i> kontrollrendszer <i>közösség:</i> hallgatói csoportok	<i>domináns érintettek:</i> piac (hallgató) <i>technológia:</i> akkreditáló rendszer <i>közösség:</i> atomizált szakmai hálózat
stabil	rugalmas
<i>domináns érintettek:</i> egyetem > piac <i>technológia:</i> adaptív rendszer <i>közösség:</i> „helyi” szakmai-kulturális szocializáció	<i>domináns érintett:</i> hallgató <i>technológia:</i> háttérrendszer <i>közösség:</i> multikulturális környezet és globális állampolgárság
holisztikus képzés	

1. ábra: A szenáriómező a forgatókönyvek fő jellemzőivel

A négy forgatókönyv rövid összefoglalása:

„I. forgatókönyv: stabil–mikroképzések: A jövőben az egyetemek legtöbbje a munkaerő-piac és a társadalom elvárásaihoz alkalmazkodva rövidített, többségükben egyéves képzések keretein belül oktatja majd a hallgatókat. Tömeges és döntő részben hagyományos »iskolai« oktatás valósul meg: a tanmenet rögzített, az anyag adott és nagy része frontális formában jut el a hallgatókhoz. A képzés jutalma olyan oklevél, amely az álláskeresésben előnyt jelent.

II. forgatókönyv: rugalmas–mikroképzések: A jövő felsőoktatásának az egyetemek mellett az alternatív képzőhelyek is fontos szereplői lesznek, és mindannyian arra fognak törekedni, hogy a munkaerőpiacon aktuálisan keresett, időszerű tudást nyújthassanak a hallgatóiknak. A képzések hossza döntően egy év, jellegük pedig igazodik a hallgatói igényekhez, például rugalmas időrend, elektronikus tudásátadás és intenzív személyes jelenléti alkalmak kombinációjával. Az ilyen programok elvégzését igazoló mikrodiplomákból ki-kí felépítheti a saját szakmai portfólióját.

III. forgatókönyv: stabil–holisztikus képzés: A jövő felsőoktatási piacán a helyzetkép a maihoz hasonló: a hallgatók egyetemi alap- és mesterképzéseken vesznek részt a munkaerőpiacon érdemi előnyt jelentő diploma megszerzése érdekében. Az egyetemek folyamatosan, de nem radikálisan javítják, fejlesztik oktatási módszereiket, így az információátadás mellett készségek fejlesztésének és problémamegoldásnak is nyílik tér. Az egyetem nemcsak iskolai típusú tanulás, hanem szakmai és emberi kapcsolatok kialakításának tere is.

IV. forgatókönyv: rugalmas–holisztikus képzés: A jövőben a felsőoktatási intézményekben továbbra is alap- és mesterképzésekhez hasonló keretek közt folyik az oktatás, de a kulcsszó a rugalmasság. A rendszer minden igénynek megfelel: a hallgatók bizonyos (a jelenleginél tágabb) határok között maguk válogathatják össze, hogy mit tanulnak, milyen oktatási módszerű kurzusokat vesznek fel, vagy hogy akár expressz módon, egy év alatt elvégzik-e a képzést. Ezenkívül az elmélyült nemzetközi együttműködések lehetővé

teszik, hogy mindenki több országban, több egyetemen is megfordulhasson tanulmányai során.” (Géring *et al.* 2022: 3–4.)

A jelen tanulmányban ismertetett adatok összesen négy úgynevezett „scenárió workshop” alkalomból származnak, amelyekre az üzleti felsőoktatásból invitáltunk vezetőket, oktatókat és hallgatókat. 2022 decemberében (8 résztvevő), illetve 2023 januárjában (52 résztvevő) egyetemi oktatókat és vezetőket, 2023 márciusában (7 fő) és áprilisában (11 fő) pedig magyar és nemzetközi hallgatókat kértünk arra, hogy vitassák meg a négy forgatókönyvet és fejezzék ki az ezekkel kapcsolatos pozitív, illetve negatív visszajelzéseiket. A 2022. decemberi workshopon a résztvevők alacsony száma és az időkeret hosszabb megvitatást és árnyaltabb véleménykifejtést tett lehetővé, így a résztvevők beszélgetéseiről a kutatócsoport tagjai készítettek részletes jegyzeteket. A többi adatfelvételi alkalmon a résztvevők maguk írták fel egy-egy cetlire a visszajelzéseiket.

Kutatási kérdésünk az volt, hogy milyen témák mentén fogalmazzák meg az egyes scenáriókra adott pozitív, illetve negatív reakcióikat a résztvevők különböző csoportjai (oktatók és hallgatók). Az elemzés során a workshop-alkalmakon létrejött szöveges adatokkal dolgoztunk. Módszerünk a tematikai elemzés és a tartalomelemzés hibrid-jének tekinthető (Neuendorf 2019). A tematikai elemzés elveit követtük abban, hogy a szövegekben azonosított tartalmi alapegységeket (kódokat) nem definiáltuk előre, hanem a résztvevők visszajelzéseinek tükrében hoztuk létre őket úgy, hogy végül minden, a kutatási kérdés szempontjából releváns szövegrészletet lefedjenek. Az elemzés első szakaszában csoportunk három tagja külön-külön dolgozta ki a tartalmi kódokat az adatokra támaszkodva. Az elemzés második szakasza a tartalomelemzéshez állt közelebb annyiban, hogy ekkor a kódokat egységesítettük, a résztvevők visszajelzéseit két-két elemző kódolta a megbízhatóság érdekében, illetve a legfontosabb mintázatok azonosításához az egyes kódok előfordulását számszerűen is megvizsgáltuk (Sandelowski 2001).

Kutatásunk korlátai közé tartozik, hogy mivel a *horizon scanning* folyamat során a felsőoktatási kihívások számos különböző területe közül kimondottan a tanulás és tanítás változásaival és hitelesítésével kapcsolatos változásokra fókuszáltunk, így az erre épülő scenárióink is alapvetően „tudáskínálat”-centrikusak, azaz a keresleti oldal (pl. munkaerőpiac) átalakulására külön nem térnek ki. Azaz a scenáriók nem vizsgálják a munkaerőpiac jövőbeli alakulásának kérdéskörét, hanem ezzel kapcsolatban a felsőoktatásnak a munkaerőpiachoz való viszonyát veszik számba, azt, hogy az intézmények milyen kapcsolatban vannak a munkaerőpiaccal, gazdasággal. Emellett, a jelen elemzésben bemutatott scenárió-workshopok szereplői kizárólag a felsőoktatásból érkeztek, így fontos – külső – érintetti csoportok véleményét nem tartalmazzák. Ez fontos további kutatási irány és cél, mivel a külső érintetti csoportok hozzáállásának ismerete elengedhetetlen az intézményi stratégiai irányok kijelöléséhez.

Eredmények

Az alábbiakban először az oktatók és hallgatók által leggyakrabban említett tényezőket, területeket mutatjuk be, külön kiemelve a hasonlóságokat és különbségeket. Ezt követően részletesebben bemutatjuk a legellentmondásosabb megítélésű scenárió (rugalmas–mikroképzések) kapcsán kialakult véleményeket, mivel itt a legnagyobb távolság

az oktatói és a hallgatói csoportok között. Majd kitérünk a lehetséges kompromisszumot jelentő rugalmas–holisztikus scenárióval kapcsolatos véleményekre.

A leggyakrabban említett tényezők a jövőscenáriók kapcsán

Adataink elemzését követően elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy melyek azok a témák, amelyek a leginkább foglalkoztatták az oktatókat és a hallgatókat általánosságban a jövőképekkel kapcsolatban. Mivel minden csoport minden scenáriót megvitatott, ezért a három oktatói csoport esetében összesen 12, míg a két hallgatói csoport esetében összesen 8 beszélgetésre került sor. Az 1. táblázatban azok a témák láthatók, amelyeket az egyes csoportok ezen beszélgetések legalább felében megemlítettek, így tehát relatíve gyakran mondhatók.

Elsőként – átívelő motívumként – megemlítendő, hogy bár az oktatók negatív, a hallgatók pedig pozitív kontextusban, de mindkét csoport gyakran tematizálta az oktatási változásokat az adott scenáriók értékelésekor. Az oktatók a digitális oktatás dominanciáját és a személyes oktató–hallgató kapcsolat gyengülését az adott scenáriók negatív jellemzőjeként említették, a hallgatók pedig pozitívan értékelték több scenárió kapcsán is a rövid képzési időt, illetve az oktatás tartalmának változásait – legyen az akár sokoldalú, általános műveltséget biztosító, rugalmasan megválasztható vagy szűk, optimalizált tudást adó.

További fontos hasonlóság, hogy a munkaerőpiaci elvárások követése és kielégítése mind az oktatók, mind a hallgatók beszélgetéseiben gyakran fordult elő pozitív kontextusban. Ebbe a témába azokat a véleményeket kódoltuk, amelyek pozitív jellemzőként

1. táblázat: Leggyakoribb tényezők a scenáriók értékelése során

OKTATÓ	HALLGATÓ
POZITÍV	
az egyetemi képzés követi, kielégíti a munkaerőpiaci elvárásokat	az egyetemi képzés követi, kielégíti a munkaerőpiaci elvárásokat
rugalmasság: általánosságban	rugalmasság: általánosságban
– egyetemek és diploma klasszikus szerepe, presztízse: változatlan marad/erősödik	– digitális és élő oktatás megfelelő kombinációja – képzési idő: rövid – minőségbiztosítás, sztenderdek: megoldott – oktatás nemzetköziesedése – oktatás társas szocializációs szerepe: megmarad – az oktatás sokoldalú, általános műveltséget biztosít – az oktatás szűk, optimalizált tudást ad – rugalmasság a képzés tartalmának megválasztásában

1. táblázat: (folyt.)

OKTATÓ	HALLGATÓ
NEGATÍV	
<ul style="list-style-type: none"> – a rendszer csak bizonyos hallgatóknak, hallgatói csoportoknak kedvez (egyenlőtlenséget szül) – digitális oktatás dominanciája – egyetemek és diploma klasszikus szerepe, presztízse: gyengül – élő, személyes oktató-hallgató kapcsolat: relatíve kevesebb vagy hiányzik – erőforrások (anyagi, emberi) szűkössége felmerül – minőségbiztosítás, sztenderdek: hiányos, kérdéses – az egyetemi képzés követi, kielégíti a munkaerőpiaci elvárásokat – munkavállalók leterheltsége – nagyobb hallgatói önállóság a tanulmányok menedzselésében – oktatás, oktatói életpálya körülményei ki-számíthatatlanok – oktatás, tudásátadás hatékonysága: csökken/rossz – oktatásszervezést, adminisztrációt nehezíti – verseny: általánosságban 	<ul style="list-style-type: none"> – egyetemek és diploma klasszikus szerepe, presztízse: marad/erősödik – az egyetemi képzés nem követi, nem elégíti ki a munkaerőpiaci elvárásokat

Forrás: saját szerkesztés

azonosították, ha a felsőoktatás a munkaerőpiaci sikerre készít fel, ha megkönnyíti a munkaerőpiaci elhelyezkedést, és amelyek a tananyag naprakészségét, a legfrissebb piaci trendek követését említették. Ez a téma olyannyira hangsúlyos volt a hallgatói beszélgetésekben, hogy a leggyakrabban említett negatív szempontok közé az is bekerült, amikor a felsőoktatás a munkaerőpiaci elvárásoknak nem tesz eleget.

Egy másik, oktatóknál és hallgatóknál is gyakran pozitív kontextusban említett téma az általános értelemben vett rugalmasság. Ezen témába főként azok a vélemények kerültek, amelyek önmagában a rugalmasságot egy-egy scenárióban értékként azonosították, egyéb pontosítás nélkül. Emellett az oktatók és a hallgatók is többször az oktatás személyre szabhatóságaként, a személyes tanulási igények kielégítéseként keretezték a rugalmasságot. Az oktatók a témát sokszor azzal együtt említették meg, hogy a rugalmasság csak azoknak a hallgatói csoportoknak kedvez, amelyek rendelkeznek a rendszer átlátásához és lehetőségeinek kihasználásához szükséges tőkével. A hallgatóknak pedig, ahogyan azt az 1. táblázat is mutatja, a rugalmasság olyan fontos tényező volt, hogy a kifejezetten az oktatás tartalmára vonatkozó rugalmasságot is gyakran említették az adott scenáriókban rejlő pozitívumként.

A gyakran említett negatív témákat tekintve nem találtunk ilyen hasonlóságokat a két csoport véleményhalmazában. Sőt, ez inkább a csoportok közötti különbségekre irányítja a figyelmünket. Ilyen különbség például, hogy míg a hallgatóknál az egyetem

és diploma presztízsének megmaradása/erősödése többnyire negatív jellemzője egy-egy szcenáriónak (tehát a hallgatók nem feltétlenül örülnek, ha a jövőben is a diploma lesz a meghatározó a munkaerőpiaci elhelyezkedésben), addig ez a téma rendszerint pozitív jellemzőként fordult elő az oktatók beszélgetéseiben. Ezen különbség értelmezéséhez lényeges kiemelnünk azt is, hogy az oktatók a klasszikus egyetemi szerep és presztízs megmaradásában számos esetben a társadalmi érdekek szolgálatát, az egyetemes tudás értékének megőrzését és fontosságát, valamint saját oktatói szerepük megmaradását is látták, míg a hallgatók az egyetemi diploma nélküli munkaerőpiaci elhelyezkedés ellehetetlenülését, a másfajta (nem egyetemi, vagy nem elit egyetemi) bizonyítványok automatikus elértéktelenedését és a tudásátadás monopolizálását látták az egyetem/diploma presztízsének megmaradásában vagy erősödésében. Ezen különbséget emeli ki az is, hogy az oktatók beszélgetéseiben a leggyakrabban negatív kontextusban említett témák között szerepel az egyetemek és a diploma presztízsének klasszikus szerepének gyengülése.

Jól látható különbség az is, hogy az oktatói csoportok inkább negatív, a hallgatói csoportok pedig inkább pozitív jellemzőket említettek egybehangzóan. Ezek összehasonlításakor az is megállapítható, hogy az oktatók beszélgetéseikben gyakorta a szcenáriók saját munkájukra gyakorolt hatásait hangsúlyozták – ilyen az adminisztrációs terhek növekedése, az oktatói életpálya kiszámíthatatlansága, vagy a munkavállalók túlterheltsége.

Végül fontos néhány ellentmondásra is felhívunk a figyelmet. Például arra, hogy a munkaerőpiaci elvárások követése az oktatók beszélgetéseiben a leggyakrabban említett pozitív és negatív témák között is szerepel. Ez azt jelenti, hogy az oktatók rendszeresen egy-egy szcenárió előnyeként, jó oldalaként emelték ki, ha az meglátásaik szerint képes a munkaerőpiaci igények kielégítésére, illetve a hallgatók munkaerőpiaci sikereihez vezet, ugyanakkor problémaként jelölték meg azt, ha az adott szcenárió kifejezetten a munkaerőpiaci helytállásra készíti fel a hallgatókat, vagy ha úgy érezték, a felsőoktatás az adott szcenárióban egyenesen kiszolgálja a piacot. Az is ellentmondásosnak mondható, hogy míg az oktatók gyakorta pozitív jellemzőként említették az általános rugalmasságot a szcenáriók tárgyalásakor, addig a növekvő hallgatói önállóságot a leggyakrabban említett negatív jellemzők között láthatjuk. Ezek arra engednek következtetni, hogy az oktatók kíváncsiaknak tartják, hogy az egyetem a hallgatókat felkészítse a munkaerőpiacra, de a munkaerőpiaci elvárások túlzott hangsúlyozását már nem, illetve, hogy fontosnak tartják az oktatás rugalmasságát, de ezzel egyidőben problémaként azonosítják, ha a hallgatók a saját képzésük menedzselésében „túl szabad” kezdet kapnak. A hallgatói csoportok esetében hasonlóan ambivalens, hogy az oktatás tartalmát illetően mind a szűk, optimalizált, mind a sokoldalú, általános műveltséget biztosító oktatást gyakran említik pozitív jellemzőként egy-egy szcenárió kapcsán.

Már itt, a leggyakrabban felmerülő témák vizsgálatánál látszanak hasonlóságok és különbségek a két érintetti csoport véleménye között. Ezek azonban még szembetűnőbbek, ha az egyes szcenáriók megítélését vesszük górcső alá. A következőkben a szcenáriók közül azzal a kettővel kapcsolatos megítélést ismertetjük részletesen, ahol a legnagyobb volt az ellentmondás, illetve az egyetértés az oktatók és hallgatók között. A workshopok végén egy szavazás keretein belül minden csoport megválaszthatta a kedvenc forgatókönyvét. Ennek a szavazásnak az eredményét vettük alapul az egyes csoportok leginkább, illetve legkevésbé kedvelt forgatókönyvének megállapításakor.

*A legellentmondásosabb megítélésű jövőkép:
a rugalmas–mikroképzések scenárió*

Míg a hallgatók kedvence a rugalmas–mikroképzések scenárió volt, addig az oktatók ezt a forgatókönyvet kedvelték a legkevésbé, tehát ebben az esetben alakult ki a legnagyobb távolság a vizsgált két csoport véleménye között. Az ellentmondás ellenére mind a pozitív, mind a negatív oldalon találhatunk hasonlóságokat az oktatók és hallgatók véleménye között, ahogyan az a 2. táblázatban látható.

2. táblázat: Leggyakrabban megjelent pozitív és negatív vélemények a rugalmas–mikroképzések scenárió kapcsán

OKTATÓ	HALLGATÓ
POZITÍV	
az egyetemi képzés követi, kielégíti a munkaerőpiaci elvárásokat	az egyetemi képzés követi, kielégíti a munkaerőpiaci elvárásokat
rugalmasság	rugalmasság
<ul style="list-style-type: none"> – minőségbiztosítás, szttenderdek: megoldott – oktatás nemzetköziesedése – oktatói szerepválasztás szabadsága: nagy 	<ul style="list-style-type: none"> – rugalmasság a képzés tartalmának megválasztásában – rugalmas időbeosztás
NEGATÍV	
egyetemek és diploma klasszikus szerepe, presztízse: gyengül	egyetemek és diploma klasszikus szerepe, presztízse: gyengül
az oktatás szűk, optimalizált tudást ad	az oktatás szűk, optimalizált tudást ad
<ul style="list-style-type: none"> – munkavállalók leterheltsége – az egyetemi képzés követi, kielégíti a munkaerőpiaci elvárásokat – rugalmas időbeosztás 	<ul style="list-style-type: none"> – minőségbiztosítás, szttenderdek: hiányos, kérdéses – oktatás, tudásátadás hatékonysága: csökken/rossz

Forrás: saját szerkesztés

A pozitívumokat vizsgálva egyetértettek abban, hogy egy ilyen jövőkép megvalósulása esetén az egyetemek kielégítik a munkaerőpiaci elvárásokat, valamint az oktatást rugalmasság jellemzi. A hallgatók esetében ez utóbbi konkrétan is megjelenik a képzés tartalmának megválasztásával, valamint az időbeosztással kapcsolatban. Az oktatók annak ellenére, hogy összességében ezt a forgatókönyvet találták a legkevésbé szimpatikusnak, jeleztek néhány olyan aspektust, amely az ő szempontjukból is pozitívnak tekinthető. Ilyenek például a minőségbiztosítási szttenderdek megoldottsága (ami által biztosítható a minőségi képzés), az oktatás nemzetköziesedésének növekedése és az oktatói szerepválasztás szabadsága (pl.: az oktató dönthet arról, hogy mit szeretne az oktatói tevékenységének középpontjába helyezni: kizárólag elektronikus tananyag-szerkesztő vagy inkább facilitátor/coach szeretne lenni).

Ha a másik oldalt nézzük a scenárió kapcsán, akkor mindkét csoport egyaránt negatívumnak találta, hogy az egyetemek és diploma klasszikus szerepe gyengülni fog,

valamint azt is, hogy az oktatás tartalma nem biztosít általános műveltséget, hanem csak egy szűk, optimalizált tudást ad át a hallgatók számára. Ezzel kapcsolatban a hallgatók úgy érezték, hogy a tudásátadás hatékonysága csökkenne, illetve ennek a szcenáriónak a megvalósulása akár a képzés minőségének csökkenéséhez is vezetne. A túlzott rugalmasság miatt az oktatók aggodalmukat fejezték ki a fokozott munkaterheléssel, valamint az időbeosztással kapcsolatban is.

A táblázatban felfedezhetünk néhány ellentétet az oktatók és hallgatók véleménye között. Az oktatók megoldottnak találták a minőségbiztosítási kérdéseket a szcenárióban, viszont a hallgatók ezt a negatív oldalon említették meg. A rövid képzési idő ellenére az oktatók úgy vélték, hogy maga az egyetem lenne a minőség garanciája, míg a hallgatók azt gondolták, hogy csökkenne az egyetem szerepe a piacon, így a megszerzett tudás értéke is. Egy másik ellentétet fedezhetünk fel a rugalmas időbeosztás kapcsán kialakult véleményekben. A hallgatók számára ez pozitív, mert akkor és ott tanulhatnak, amikor és ahol számukra kényelmes, viszont az oktatói oldalon a rugalmas időbeosztás negatívumként jött elő, mert félnek a munka-magánélet egyensúlyának felborulásától.

A lehetséges konszenzus terepe: a rugalmas–holisztikus szcenárió

A rugalmas–holisztikus képzések szcenárió volt az oktatók által a leginkább vágyott jövőkép, és a hallgatók között is akadtak, akik ezt választották. Tehát itt volt a legkisebb a távolság az oktatói és hallgatói megélés között, így a továbbiakban ezzel foglalkozunk részletesebben. A 3. táblázat mutatja a szcenárió kapcsán leggyakrabban említett pozitív és negatív elemeket az oktatók és a hallgatók körében.

A szcenárióval kapcsolatban mind a hallgatók, mind az oktatók úgy gondolták, hogy biztosítva lenne a sokoldalú oktatás, az oktatás nemzetköziesedése, illetve a rugalmasság is. Ugyanakkor látható, hogy az oktatók inkább a képzés időtartamával kapcsolatban tettek pozitív megjegyzéseket a rugalmasságra, míg a hallgatók a képzés tartalmá-

3. táblázat: Leggyakrabban megjelent pozitív és negatív vélemények a rugalmas–holisztikus képzések szcenárió kapcsán

OKTATÓ	HALLGATÓ
POZITÍV	
az oktatás sokoldalú, általános műveltséget biztosít	az oktatás sokoldalú, általános műveltséget biztosít
oktatás nemzetköziesedése	oktatás nemzetköziesedése
<ul style="list-style-type: none"> – egyetemek és diploma klasszikus szerepe, presztízse: marad/erősödik – rugalmasság: általánosságban – oktatói szerepválasztás szabadsága: nagy – rugalmas képzési időtartam – oktatás, oktatói életpálya körülményei kiszámíthatóak 	<ul style="list-style-type: none"> – rugalmasság a képzés tartalmának megválasztásában – hallgatói jóllét szempontjából kedvező digitális és élő oktatás megfelelő kombinációja – hallgatói igények megjelenése a képzésben – rugalmas modalitás

3. táblázat: (folyt.)

OKTATÓ	HALLGATÓ
NEGATÍV	
minőségbiztosítás, szttenderdek: hiányos, kérdéses	minőségbiztosítás, szttenderdek: hiányos, kérdéses
nagyobb hallgatói önállóság a tanulmányok menedzselésében	nagyobb hallgatói önállóság a tanulmányok menedzselésében
<ul style="list-style-type: none"> – oktatásszervezést, adminisztrációt nehezíti – verseny: általánosságban – munkavállalók leterheltsége 	<ul style="list-style-type: none"> – egyetemek és diploma klasszikus szerepe, presztízse: marad/erősödik – élő, személyes oktató-hallgató kapcsolat: relatíve kevesebb vagy hiányzik

Forrás: saját szerkesztés

nak megválasztását és a képzés modalitását (pl. rugalmasabb módszertan alkalmazása) emelték ki előnyként ennek kapcsán. Az oktatók mindemellett pozitívként értékelték, hogy ennek a forgatókönyvnek a megvalósulása biztosítaná számukra az oktatói szerepválasztás szabadságát, valamint kiszámíthatóvá tenné az oktatói életpálya körülményeit. A hallgatók úgy vélik, hogy növekedne a hallgatói jóllét, illetve az igényeik is megjelennének az ilyen típusú képzésekben.

Egyaránt negatívként említette mindkét csoport a minőségbiztosítás hiányosságát, illetve a nagyobb hallgatói önállóság témáját a tanulmányok menedzselésében. A tanulmányok menedzselésével kapcsolatban úgy gondolták, hogy mindenképp szükséges lenne egy keret, amely támaszt jelent mind az oktatóknak, mind a hallgatóknak a képzés során, mert a túlzott rugalmasság a minőség rovására mehet és elveszhetnek a rendszerben mind a hallgatók, mind az oktatók. További negatívként az oktatók kiemelték, hogy ennek a scenáriónak a bekövetkezése rengeteg adminisztrációs teherrel járna, amely a munkavállalók leterheltségéhez vezetne. A hallgatók pedig aggályukat fejezték ki az egyetemi diploma fontosságának megmaradásával kapcsolatban, hiszen ez a többéves, holisztikus képzések iránti igény további fennmaradását vagy erősödését jelentené, ami szembemegy az általuk leginkább vágyott mikroképzési rendszerrel. Emellett úgy ítélték meg, hogy számukra kevés lenne ebben a rendszerben a személyes kapcsolat az oktatókkal.

Ebben a scenárióban is felfedezhető ellentmondás az oktatók és hallgatók véleménye között. Az oktatók úgy gondolták, hogy a rugalmas–holisztikus scenárió esetében az egyetemek képesek lennének megőrizni a diploma és egyetemek presztízst és versenyképesek maradnának a piacon, a hallgatók azonban ezt – ahogy fentebb is írtuk – nem pozitívként értékelték.

Mindezen ellentmondások és a két csoport vágyott scenáriója közötti különbségek ellenére az átadott tudás minőségével kapcsolatos értékelésben egyetértés látszik a két csoportnál. A mikroképzések esetében mind az oktatók, mind a hallgatók negatívként említették meg, hogy a rövid képzési időnek köszönhetően csak szűk, optimalizált tudás átadását tudnák biztosítani az egyetemek. Ezzel szemben a holisztikus képzések esetén szintén mindkét csoport kiemelte, hogy ebben lenne lehetőség az általános műveltséget biztosító tudás megszerzésére, illetve hatékony átadására.

Ennek fényében külön érdekes, hogy bár a tudás minőségét hasonlóan értékeli a két érintetti csoport a különböző jövőképek esetén, összességében mégis eltérő képzési rendszert szeretnének.

Következtetések

Az eredmények egyértelműen mutatják, hogy a munkaerőpiac és felsőoktatás kapcsolata, valamint a rugalmasság kérdése két olyan terület, amely nem megkerülhető a felsőoktatás jövőjéről való gondolkodás során. Ugyanakkor egyik témánál sem egyezik teljes mértékben a két fontos érintetti csoport (oktatók és hallgatók) értelmezése arról, hogy mi lenne a vágyott állapot, sem az, hogy az intenzitásuk növekedését pozitívan vagy negatívan értékelik.

A rugalmasságot például a hallgatók sokkal inkább a képzés tartalmának és időtartamának megválaszthatóságaként tematizálták, míg az oktatók számára ez inkább az oktatói szerepválasztás szabadságában fogalmazódott meg pozitívként. Sőt, a hallgatók által oly vágyott rugalmas időbeosztás esetükben negatívként tematizálódott egyes szcenáriók esetén. Hasonlóképpen ellentmondásos, hogy az egyetemi diploma (ami tipikusan a holisztikus képzéshez kapcsolódik) fontosságának megmaradása pozitív vagy negatív jelenség-e. Míg az oktatók esetében ez mindenképpen mindig a pozitív oldalon jelent meg, a hallgatók ezt több esetben inkább negatívként értelmezték, és a mikroképzések irányát tartották követendőnek és vágyottnak.

Ráadásul a környezeti kihívásokhoz és változásokhoz gyorsan alkalmazkodó rövid időtávú mikroképzéseket a külső környezet is erős elvárásként fogalmazza meg a felsőoktatás felé. A technológiai változások is a nagyobb rugalmasság és a gyors képzések irányába tolják a szervezeteket, nemcsak a gyorsan változó igények tekintetében a szükséges tudás és képességek terén, hanem azáltal is, hogy az egyénre szabott tanulást és oktatásszervezést lehetővé tévő rendszerek is már megjelentek a piacon. De nemcsak a digitalizáció és globalizáció révén felgyorsult munkaerőpiaci változások miatti elvárások kapcsán van erre erős külső nyomás, hanem a szabályozói környezet felől is érkezik ilyen elvárás mind hazai (*Magyar Közlöny* 2022), mind nemzetközi (*European Commission* 2021, 2022; *OECD* 2023) szinten. Ez rezonál a hallgatók által legkívánatosabbnak tartott rugalmas–mikroképzések szcenárió kapcsán megfogalmazott igényekre is, ugyanakkor – ahogy azt fentebb bemutattuk – ezzel az iránnyal szemben a leghatározottabb az oktatói ellenállás.

Ezt a jelentős távolságot a felsőoktatási intézményeknek mindenképpen kezelniük kell, hiszen ez nem csak az érintetti elvárásokban mutat ellentéteket. A felsőoktatási intézmények mindig is sokféle érintetti csoport elvárásai között próbálnak egyensúlyozni (lásd pl. *Füzi–Géring–Szendrei-Pál* 2022), de ha az oktatást nyújtók (oktatók) és az oktatást élvezők és felhasználók (hallgatók és közvetetten munkaerőpiac és társadalom) között ennyire nagy a véleményeltérés a felsőoktatás szerepére és módjára vonatkozóan, akkor ez olyan szakadékot eredményezhet, ami a nem hagyományos felsőoktatási képzési formák felé tolja a hallgatókat és a munkaerőpiaci

szerelőket. Ez pedig hosszabb távon a hagyományos felsőoktatási intézményi forma súlyának jelentős csökkenését jelentheti.²

Erre a dilemmára a felsőoktatási szektor, illetve a szervezeti szinten történő irányítás kapcsán több megoldási út is mutatkozik: egyrészt elmozdulhatnak a felsőoktatási intézmények abba az irányba, hogy megértessék és „megszeretessék” a mikroképzési szemléletet az oktatókkal; másrészt lobbizhatnak azért, hogy a hallgatókkal és a külső érintettekkel elfogadtassák és elismertessék a holisztikus szemlélet fontosságát. Ezek az irányok, a scenáriók egyes elemei azonban nemcsak a távoli jövőről szólnak, hanem már jelen vannak a felsőoktatás világában, szinte mindegyikre találhatunk példákat.³ Emellett fontos kiemelni, hogy nincsen egyetlen helyes válasz a scenáriók között, hanem ezek lehetséges utakat és stratégiákat jelölnek ki. Sőt, akár hibrid módon ezek keveréke is megjelenhet adott intézményekben, ha különböző területeiken vagy eltérő szinteken, vagy akár egyes szervezeti egységeikben más-más stratégiát alkalmaznak. Ez mindenképpen egy komplexebb felsőoktatási ökoszisztéma felé való elmozdulást jelent, ahol nagyon különböző arculatú és fókuszú intézményekkel találkozhatunk, amelyek összességében így még jobban beteljesíthetik a társadalmi szerepüket, akár a hallgatói igények kielégítését, akár a tágabb társadalmi elvárásokat nézzük.

A hosszú távú változások mellett azonban egy lehetséges rövid távú következő lépés, ami a közeledés irányába mozdíthatja az érintett feleket, a rugalmas–holisztikus képzések scenárió irányába tolni az intézményeket. Ez volt az a jövőkép, amely az oktatók által leginkább vágyottnak minősült, megjelenik benne a mindkét csoport által kiemelten tárgyalt rugalmasság, és a hallgatók körében sem ez volt a legkevésbé szeretett. Ez lehet tehát a konszenzus alapja, egy olyan törekvés, amely egyik csoporttól sem követel túl nagy áldozatot, sem hirtelen túl nagy ugrást a jelenlegi (leginkább a stabil–holisztikus képzések scenárióhoz hasonlító) berendezkedéshez képest.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány az FK127972 számú, „Az üzleti képzés jövője” elnevezésű OTKA-projekt keretében készült.

IRODALOM

- BIESTA, G. (2006) What's the point of lifelong learning if lifelong learning has no point? On the democratic deficit of policies for lifelong learning. *European Educational Research Journal*, Vol. 5. Nos 3–4. pp. 169–180. <https://doi.org/10.2304/eerj.2006.5.3.169>

² Ennek ráadásul már látszanak jelei bizonyos területeken (például informatika), ahol a munkaerőpiaci szereplők aktuális tudással és készségekkel bíró jelentkezőket keresnek, vagy akár támogatják a nagyon gyors „kiképzésüket”, és nem számít előnynek a 3–5 éves képzésekkel megszerzett egyetemi diploma.

³ Ilyen példák közé tartoznak az Európai Egyetemek Hálózatai; a rövidített, egyéves mesterképzések, amelyek már Magyarországon is elindultak; a már hazánkban is több egyetemen megszerezhető mikrotanúsítványok (ld. például a Gábor Dénes Egyetem vagy a Széchenyi István Egyetem ilyen képzéseit); vagy olyan felsőoktatási intézmények egyre sikeresebb működése, mint például az International University of Applied Sciences (Németország), ahol a hallgató eldöntheti, hogy 100%-ban online tanul, vagy valamelyik egyetemi kampuszon személyesen végzi a tanulmányait teljes vagy részidős képzésben.

- BIESTA, G. J. (2011) *Learning Democracy in School and Society: Education, Lifelong Learning, and the Politics of Citizenship*. Rotterdam–Boston–Taipei, Sense publishers.
- CHERMACK, T. J. (2011) *Scenario Planning in Organizations: How to Create, Use, and Assess Scenarios*. San Francisco, Berrett-Koehler Publishers.
- CLEGG, S. (2010) Time future-the dominant discourse of higher education. *Time & Society*, Vol. 19. No. 3. pp. 345–364. <https://doi.org/10.1177/0961463X1038152>
- CORDOVA-POZO, K. & Rouwette, E. A. W. A. (2023) Types of scenario planning and their effectiveness: A review of reviews. *Futures*, Vol. 149. 103153. <https://doi.org/10.1016/j.futures2023.103153>
- European Commission (2021) *A European approach to micro-credentials*. Brüsszel, European Commission.
- European Commission (2022) *Proposal for a COUNCIL RECOMMENDATION on a European approach to micro-credentials for lifelong learning and employability*. Brüsszel, European Commission.
- FÜZI B., GÉRING Zs. & SZENDREI-PÁL E. (2022) Changing expectations related to digitalisation and socialisation in higher education. Horizon scanning of pre- and post-COVID-19 discourses. *Educational Review*, Vol. 74. No. 3. pp. 484–516. <https://doi.org/10.1080/00131911.2021.2023101>
- GÉRING, Zs. & KIRÁLY, G. (2020) Changes in teaching and learning – the challenges of flexible learning. *Horizon Scanning Report Series, Volume II. Future of Higher Education Research Centre, Budapest Business School, Budapest*. <https://bit.ly/3PilgQf>
- GÉRING Zs., KIRÁLY G., MISKOLCZI P., TAMÁSSY R., FÜZI B. & SZENDREI-PÁL E. (2022) *Szcenáriók a felsőoktatás jövőjéről. Jelentés. Felsőoktatás Jövője Kiválósági Központ, Budapesti Gazdasági Egyetem, Budapest*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.23774.92480>
- KIRÁLY, G. & GÉRING, Zs. (2019) Introduction to ‘Futures of Higher Education’ special issue. *Futures*, Vol. 111. No. 3. pp. 123–129. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2019.03.004>
- KIRÁLY, G. & GÉRING, Zs. (2020) *Changes in Teaching and Learning – The Transformation of Knowledge Transfer. Horizon Scanning Report Series, Volume I. Future of Higher Education Research Centre, Budapest Business School, Budapest*. <http://bit.ly/3Zl0BQ5>
- KNIGHT, P. T. & YORKE, M. (2003) Employability and Good Learning in Higher Education. *Teaching in Higher Education*, Vol. 8. No. 1. pp. 3–16. <https://doi.org/10.1080/1356251032000052294>
- LINDGREN, M. & BANDHOLD, H. (2009) *Scenario planning. The link between future and strategy*. London, Palgrave.
- Magyar Közlöny (2022) 2022. évi LIX. törvény egyes felsőoktatással, szakképzéssel és felnőttképzéssel összefüggő törvények módosításáról. *Magyar Közlöny*, No. 209. pp. 9007–9035.
- MISKOLCZI, P. & TAMÁSSY, R. (2020) *Changes in the certification of knowledge. Horizon Scanning Report Series, Volume III. Future of Higher Education Research Centre, Budapest Business School, Budapest*. <https://bit.ly/48ipXSY>
- NEUENDORF, K. (2019) Content analysis and thematic analysis. In: P. BROUGH (ed.) *Advanced Research Methods for Applied Psychology*. London and New York, Routledge. pp. 211–223.
- OECD (2023) *Micro-credentials for Lifelong Learning and Employability: Uses and Possibilities. OECD Educational Policy Perspectives. No. 66. Directorate for Education and Skills, OECD*.

- RAE, D. (2007) Connecting enterprise and graduate employability: Challenges to the higher education culture and curriculum? *Education+ Training*, Vol. 49. Nos 8–9. pp. 605–619. <https://doi.org/10.1108/00400910710834049>
- SANDELOWSKI, M. (2001) Real Qualitative Researchers Do Not Count: The Use of Numbers in Qualitative Research. *Research in Nursing & Health*, Vol. 24. No. 3. pp. 230–240.